

* KRONIKA *

Člověk neumlčitelné invence

(K nedožitým sedmdesátinám prof. PhDr. Miroslava Drozdy, DrSc.)

1. října by se dožil sedmdesáti let předčasně zesnulý (8. 4. 1990) prof. PhDr. Miroslav Drozda, DrSc., vynikající literární vědec a vysokoškolský učitel, s jehož jménem je úzce spjat nepochybný rozmach české literárněvědné rusistiky, zejména pak v šedesátých letech, kdy jednak jako vedoucí katedry východoslovanských literatur FF UK v Praze, jednak jako člen rady redakčních rad i jako iniciátor mnoha rusistických vědeckých projektů byl skutečně "člověkem neumlčitelné invence" (J. Franěk).

Miroslav Drozda se narodil 1. října 1924 v Suchdolu nad Lužnicí. Jeho životní osudy jsou v mnohém symptomatické pro generaci, poznamenanou obdobím protektorátu se všemi jeho důsledky a traumaty (Drozdův otec, ruský legionář, zemřel v koncentračním táboře). Po osvobození se Drozda s charakteristickým nadšením pro tehdejší vysokoškoláky pustil do studia ruštiny a češtiny na FF UK, kde na něho zvláště silně zapůsobili profesori Mathesius, Mukařovský, Havránek a Šmilauer. Současně - podobně jako četní jeho generační druhové - vstoupil do KSČ s upřímnou vírou, že se dává na cestu, apriorně vylučující opakování minulých tragických let. Už v roce 1948 se stal Drozda asistentem prof. Mathesia, postupně pak odborným asistentem, kandidátem věd (1953), docentem (1956), doktorem věd (1962) a řádným profesorem (1964). V letech 1960-1970 vedl katedru východoslovanských literatur a stal se skutečnou hlavou pražské rusistické školy. O tom, jak Drozda vedl katedru, podal nedávno lapidární svědectví jeho spolupracovník a přítel Jiří Honzík: "Když katedru vedl Miroslav Drozda, podařilo se vytvořit tým, kde vládl duch tolerance a spolupráce... Mohu říct, že jsem nepoznal lepšího učitele, než byl Bohumil Mathesius, a lepšího šéfa, než byl Miroslav Drozda." (Nové knihy 1994, č. 15). Rok 1970 přinesl prof. Drozdovi vyloučení ze strany a nucený odchod z univerzity. Bylo mu zakázáno kdekoli pracovat ve svém oboru (proto byl nucen najít si zaměstnání v jednom pražském stavebním podniku), jeho dceři - jak to bylo v husákovském Československu běžné - bylo znemožněno studovat

na vysoké škole. Za pokus o možnost jejího studia na olomoucké filozofické fakultě se iniciátorům tohoto pokusu dostalo příkrého pokárání přímo od První dámy normalizační rusistiky. Některými sovětskými, ale i našimi rusisty byl pak Drozda označován za revizionistu a představitele tzv. "stydlivého strukturalismu" (termín Kovaljovův a Rovdův). V této těžké situaci však prof. Drozda nepřestal pracovat a psát o ruské literatuře. Díky svým zahraničním přátelům mohl publikovat v Jugoslávii, Rakousku, Německu, Dánsku, Velké Británii aj. Níže otiskuji bibliografii Drozdových prací za léta 1971-1988, v nichž se postupně konstituovalo pojetí narativní masky v umělecké próze. Až v posledním normalizačním roce bylo Miroslavu Drozdovi povoleno působit jako hostující profesor na vídeňské univerzitě; po listopadu 1989 se pak vrací na svou katedru na FF UK, bohužel už jen nakrátko.

První Drozdovy práce, ať už jde o stati a recenze, nebo o první knižní publikaci *Boj KSR(b) o sovětskou literaturu a jeho ohlas u nás* (1955), jsou pochopitelně poplatné své době metodou i slovníkem. I v knize *Ruská sovětská literatura* (1961), stejně jako v úvodní stati ke kolektivní a ve své době velmi záslužné publikaci *Současná sovětská literatura I - Ruská próza* (1963), jež byla ve své prvotní verzi otištěna o rok dříve v oficiálním teoretickém časopise ÚV KSČ *Nová mysl*, zůstává Drozda v zajetí marxisticko-leninské ideologie, která mu vtiskuje do pera formulace, k nimž by se později sotva hlásil a jež u současných studentů rusistiky, jak mohu potvrdit, vyvolávají značně kritický vztah k uvedeným pracím. Až jakýmsi ironickým šklebem může na dnešního čtenáře působit např. charakteristika epochy třicátých let ve vývoji sovětské literatury (nebo újeji poezie) jako "čas písní", označené navíc mottem z *Lebeděva-Kumače*: "Ja drugoj takoj strany ne znaju, gde tak vol'no dyšit čelovek".

Ideologické zátěže se Drozda postupně zbavoval během druhé poloviny šedesátých let a v jeho vědecké práci je její absence evidentní sensu stricto až v době po roce 1968. Zřetelným krokem vpřed v tomto ohledu však byla předmluva k překladu čtyřsvazkových *Dějin ruské sovětské literatury* (1965) i obsáhlé kritické komentáře k jednotlivým obdobím a monografickým kapitolám. Drozda tu akcentuje jako hlavní rys tradice naší rusistiky "zkoumání sovětské literatury z vnitřní potřeby naší slovesnosti, našeho života". Z toho plyne nutnost hledání vlastního přístupu (který může být zajímavý a inspirativní i pro ruskou odbornou veřejnost) i prosazování ovzduší zdravé kritičnosti v pohledu na ruskou kulturu.

O vysoké míře Drozdovy autokritičnosti svědčí mimo jiné "esejistický triptych", který se stal "důležitou událostí v české rusistice" (F. Bráblík) - *Babel - Leonov - Solženicyn* (1966). Nehledě na brilantní interpretace děl zvolených autorů je důležitým rysem této knihy polemičnost, avšak vedle té, jak se jí nejčastěji rozumí, je tu ještě jedna, neméně důležitá - se sebou samým: "Jít nad

sebe včerejšího znamená jít proti sobě. A to je možné udělat buď tak, že na svůj včerešek zapomenou, abych byl bez zátěže, anebo tak, že se budu snažit pamatovat si, proč pro mne včera nemělo meze to, co je dnes má, z jakých dobrých důvodů se mi zdálo ukončené to, co teď třeba ztrácí definitivu." Proto je zřejmě Drozdovi blízký Babel, který vytvořil "prózu revolučního ztotožnění, ale přitom uměl vzít novému principu iluzi konečného řešení". Proto ho přitahuje autoři, pro něž je model vztahů mezi člověkem a světem vlastním sebevyjádřením, byť často velmi bolestným.

Podnětem pro vznik soustavných dějin ruské kritiky dvacátých let chtěla být kniha *Dvacátá léta sovětské literární kritiky* (1968), napsaná společně s Milanem Hralou (Drozda je autorem kapitol o Lefu a Perevalu, Hrala o Rappu). Charakteristický je závěr kapitoly o Perevalu a tím i vyústění celé knihy. Program Perevalu považoval Drozda za velmi perspektivní, obrácený do budoucnosti: "Chápeme jej spíš jako anticipaci určitého spodního proudu ruské literatury, proudu, který teprve začínáme studovat a který zatím ještě nemá domovské právo v literárním dějepisectví. Ale jsme přesvědčeni, že se mu ho časem dostane a že ti, kdo mu je zjednávají, budou za mnoho vděčit právě literárním kritikům z Perevalu, duchovním otcům antidogmatické, protistalinské koncepce ruské literatury." Tady už se otevřeně deklaruje jak pracovní plán studia nonkonformní ruské literatury, tak přesvědčení o nezbytnosti zásadních změn v koncepci historie ruské literatury 20. století. V letech normalizace už Drozda neměl možnost jít důsledně touto naznačenou cestou, nesnadné pracovní podmínky ho více či méně přinutily zabývat se "jen" vývojem a proměnami vypravěčské techniky. Z těchto studií pak vznikla kniha *Narativní masky ruské prózy* (1990), která vyšla už po smrti autorově. Ve svém pojetí narativní masky vychází Drozda z faktu, že literární syžet není jen sledem zobrazených událostí, ale především jejich smysl, vyslovený či naznačený v alternativních variantách. Proto je velmi důležité, z jakého úhlu je děj nazírán, tj. jaký je vztah vypravěče k vyprávěným událostem. Přitom umělecké vyprávění - na rozdíl od běžného vyprávění - vlastně pouze předstírá svou vázanost na komunikativní situaci a poskytuje tak neobyčejně široké možnosti pro často komplikovanou hru s vypravěčskými subjekty, pro křížení různých pohledů na zpodobovaný děj. Důsledkem této hry s často protikladnými vypravěčskými rovinnami je vznik určité vnitřní tenze díla; jde o vnitřní spor o smysl textu - může jít o spor vypravěče s autorem, o spor mezi jednotlivými vypravěči, mezi vypravěčem a některou postavou atd. Jednotlivé kapitoly přinášejí vždy nové dílčí poznatky o konkrétním zkoumaném díle, především však přesvědčivě prokazují, že výzkum narativních masek vede k odhalování významového bohatství uměleckého textu a nabízí jeho potenciální interpretace.

Profesor Drozda se svou neobyčejnou erudicí, koncepcí práce i charakterovými vlastnostmi maximálně zasloužil jak o prestiž oboru, tak o formování našeho vztahu k ruské literatuře a kultuře. Jeho nejednoduchá cesta člověka i vědce může být zároveň chápána jako reprezentativní vzorek vývoje českého intelektuála od dobově podmíněného ztotožnění s komunistickými ideály k jejich postupnému překonávání a negaci. Vzpomínám při této příležitosti na slova prof. Drozdy, pronesená jím v kuloárech konference o sovětské literatuře třicátých let, uspořádané v září 1969 katedrou rusistiky FF UP v Domašově u Olomouce (byla to jedna z posledních, ne-li vůbec poslední konference, jíž se prof. Drozda mohl zúčastnit): "Kolik krásných lidí se u nás dalo svést onou hrůznou ideologií!" Vědomě či nevědomě mluvil o sobě.

Vladimír Kostřica

Publikace prof. Drozdy za léta 1971 -1988

- Ekperimenti bjesomučnog talenta. Dostojevski u interpretacijama ruskog modernizma. Književna smotra, III, br. 9, jesen 1971, s. 15-23.
- Léonid Leonov. In: Léonid Leonov, *Le Voleur*, Editions L'Age d'Homme, Classiques Slaves, 1971, s. 7-27.
- Dvojj podoba tuláctví. O sémantice prostoru v próze V. G. Korolenka a Maxima Gorkého. Instituto universitario orientale. Annali, sez. slava XV, Napoli 1972, s. 1-14.
- Gor'kij i Dostojevskij. Tamtéž, 1975, XVI/XVII, s. 193-204.
- Trojni vid bezvremenosti. Vrijeme i prostor v prozi Čehova, Bunjina i Gorkoga. Umjetnost riječi XIX, 1 (1975), Zagreb, s. 3-28.
- Leonov i Dostojevskij. (Perečityvaja roman "Vor"). Instituto universitario orientale. Annali, sez. slava XVIII (1976), s. 1-58.
- Novele Vasilija Šukšina. Karakterizacija umjetničke strukture. Umjetnost riječi XX (1976), 2, s. 217-237.
- Chudožestvennoje prostranstvo prozy A. Platonova. Umjetnost riječi XIX (1975), 2-4, s. 89-105.
- Sovjetski znanstvenici u čast Bahtinovu. Umjetnost riječi XXI (1976), 1, s. 103-113.
- Vklad M. M. Bachtina v teoriju romana. Umjetnost riječi XXI (1977), 1-3, s. 63-69.
- Skaz i groteska. Umjetnost riječi XXIII (1979), 1, s. 47-61.

- Povestvovatel'noje masterstvo Jevgenija Zamjatina. Wiener slawistischer Almanach, B. 4, 1979, s. 41-53.
- Četyre povesti Valentina Rasputina. Wiener slawistisches Jahrbuch XXVI, 1980, s. 134-148.
- Muzičar i demoni. Književna reč X, 1981, br. 168, s. 16 (Rec.: V. Orlov, Al'tist Danilov).
- Chudožestvenno-kommunikativnaja maska skaza. Zbornik za slavistiku, br. 18/1980, s. 29-48.
- Narrativnyje maski v "Povestjach Belkina". Wiener slawistischer Almanach, B. 8, 1981, s. 261-268.
- Ruska formalna škola nakon pedeset godina. Umjetnost riječi XXV (1981), br. 4, s. 333-341.
- Narativní maska v krásné próze. In: Miloslavu Jehličkovi k šedesátinám. Praha 1981, s. 34-53.
- Peterburgskij grotesk Andreja Belogo. Umjetnost riječi XXV (1981), izvanredni svezak, s. 133-154.
- Narrativnaja maska v chudožestvennoj proze. Russian Literature XII (1982), s. 267-282.
- Povestvovatel'naja struktura "Kapitanskoj dočki". Wiener slawistischer Almanach, B. 10, 1982, s. 151-161.
- Vodičkas The Beginnings of Modern Czech Prose (Počátky krásné prózy novočeské) im the Light of the Theory of Fiction. Linguistic and Literary Studies in Eastern Europe, Vol. 8, Amsterdam/Philadelphia 1982, p. 127-135.
- The Narrative Structure of Tolstoj's "Resurrection". In: We and They. National Identity as a theme in Slavic Cultures. Copenhagen 1984, s. 108-117.
- Das Sujet und das Erzählen in den Toten Seelen. In: Text. Symbol. Weltmodell. Johannes Holthusen zum 60. Geburtstag. München 1984, S. 81-98.
- Kafka a Běljij. Příspěvek k typologii postrealistického vyprávění. In: Obdobje ekspresionizma v slovenskom jeziku, književnosti in kulturi. Obdobja 5. Ljubljana 1984, s. 123-131.
- Problem skazu w prozie A. Remizowa i A. Biełego. Zeszyty naukowe wydziału humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego, Nr. 11, 1982, s. 15-20.
- Povestvovatel'naja struktura "Geroja našego vremeni". Wiener slawistischer Almanach, B. 15, 1985, s. 5-34.
- Ivan Bunin and Modern Poetics. Scottish Slavonic Review, No. 8, Spring 1987, Glasgow, s. 17-38.
- "Melkij bes" F. Sologuba - roman v stile modern. Studia russica XI, Budapest 1987, s. 314-335.

Mifologizm Leonida Andrejeva. Wiener slawistischer Almanach, B. XX, 1987, s. 157-168.

Povestvovatel'naja struktura "Mednogo vsadnika". Russian Literature XXIV (1988), s. 349-362.

Stratég literatury aneb Quo vadis, rusistiko? (Na okraj životního jubilea prof. M. Drozdy)

Neznal jsem profesora Miroslava Drozdu osobně, ale jeho tvorbu jsem pozorně sledoval již jako student. I později, kdy bylo profesoru Drozdovi znemožněno pracovat na univerzitě, četl jsem jeho studie uveřejňované v zahraničí, zejména v Rakousku. Dilem již tehdy a plněji dnes vidím vědeckou činnost tohoto významného badatele v souřadnicích vývoje československé a české rusistiky zhruba od 50. let.

Postupně se tu profilovala tři významná pracoviště: pražské, které svou prací utvářel mj. i prof. Drozda, se orientovalo spíše na společensko-umělecké koordináty vývoje soudobé ruské literatury a směřovalo také k výzkumu avantgardy a nových jevů vznikajících v období tzv. tání, olomoucké orientující se na určité tematické výzkumné bloky, ať již v nové nebo klasické literatuře a kultivující bilaterální, zejména recepční vztah rusko-český, a brněnská rusistika vyrůstající z širšího srovnávacího evropského a slavistického základu. V tomto diferencovaném proudění se mi Miroslav Drozda jeví jako svébytný literárněvědný stratég, bedlivě zkoumající povrchové i hlubinné vrstvy literatury a ukazující na ty složky literárního vývoje, které jsou nosné a evolučně produktivní, současně také citlivě zvažující význam i drobných posunů v sociálně psychologicko-poetologickém soukolí písemnictví. Při povrchnějším čtení Drozdových prací z 60. let by se zdálo, že ho zajímaly jednak aktuální jevy tehdejší ruské sovětské literatury (A. Solženicyn) a dlouho potlačované tradice, zejména dvacátých a počátku třicátých let. Pod tím, ve spodním proudu jeho díla je však i něco víc: nejen smysl pro zvrátové momenty v literárním vývoji, ale také pro jevy, které utvářely dlouhodobější vývojové trendy v ruské literatuře: to je koneckonců případ Solženicyna, jenž zahájil dlouhou disidentskou éru literatury duchovního odporu, ale také roku 1994 zesnulého Leonida Leonova, který se stal - ať chceme nebo nechceme - výrazným spojovacím článkem klasické a moderní literatury, reflexní plochou, již se do ruského 20. století